

Moraalireformi

Aura Korppi-Tommola

Pirjo Markkola: *Synti ja siveys. Naiset uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 888. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002, 447 s.*

Naisten niin uskonnollinen kuin maallinenkin liikehdintä 1800-luvun puolivälin jälkeen liittyi teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamaan yhteiskunnalliseen murrokseen. Urbaani elämä vaati, että osa naisista ansaitsi elantonsa kodin ulkopuolelta ja että naiset liikkuivat yksin ilman suvun miesten suojaa. Samoihin aikoihin sosiaalityö erotettiin kirkosta kunnallisten viranomaisten hoidettavaksi. Kristillissosiaalinen vapaaehtoisuuden perustuvan auttamistyön alku liittyi läheisesti sekä työläisnaisten että nousevan keskiluokan elämäntilanteeseen uudelleen muotoutumiseen. Käännekohtia olivat 1860-luvun lopun katovuodet ja 1880-luku, jolloin yhteiskunnallinen keskustelu toi uusia vivahteita sosiaalityöhön.

Naishistoriantutkimuksen valtaväylällä ei ole naisten toimintaa uskonnollisissa liikkeissä ja uskonnon vaikutusta naisliikkeeseen pohdittu ennen kuin aivan viime aikoina. Se johtuu varmaankin siitä, että nykyaikaisen maallistuneen tapakristityn tutkijan on ollut vaikea ymmärtää kirkon merkitystä 1800-luvun yhteiskunnassa. Dosentti Pirjo Markkola on avannut tietä useissa artikkeleissaan ja toimittamalla yhteispohjoismaisen antologian *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries 1830-1940* (SKS 2000).

Pirjo Markkola on ottanut tehtäväkseen selvittää uskonnon ja sosiaalityön suhdetta naisten toiminnassa murroskauteen. Hän kuvaa teoksessaan *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920* vapaakirkollisen sisälähtöksen, diakoniatyön, Pelastusarmeijan, Valkonauhan ja Nuorten Naisten kristillisten

yhdistysten liikkeellelähden, toimintamuodot ja ideologian. Näiden toimijoiden työn vivahde-erot ja suhde naisjärjestöjen toiminnan alkuvaiheeseen selkenevät lukijalle.

Tekijä esittelee ensin ”sisälähtöksen” muotoutumisen ja sen muodot eli toimijat. Seuraavaksi hän kertoo esiteltyjen toimijoiden kristillisestä siveellisyydestä luvussa ”Moraalireformi”. Sen jälkeen hän pohtii ”Sukupuoli”-luvussa naiseuden voimaa ja siveellistä tasa-arvoa. Lopussa lukijaa odottaa synteisi ”Kristillissosiaalinen sukupuoli” -luvussa. Ratkaisu toimii, koska pohtiva ote ei herpaannu laajan tutkimuksen aikana. Jaottelu vie tosin paikoin ajan tajun eli tuntuman siihen, miten asiat muuttuivat tutkittujen kuudenkymmenen vuoden aikana. Jonkinasteinen toisto ei ole vältettävissä tässä käsittelyjärjestyksessä.

Moraalikoodin muutos

Avainsanaksi tulee moraalireformi. Tällä termillä Markkola tarkoittaa työtä yhteiskunnan moraalikoodin muuttamiseksi. Lähtökohtatilanteessa oltiin avoimesti kaksinaismoraalisia. Nuorten naisten tuli olla kainoja ja tietämättömiä eli ”viattomia”. Miehet taas hakivat seksuaalikoemuksia prostituoitujen kanssa. Nämä työskentelivät ilotaloissa, joiden olemassaolo oli hyväksyttyä ja säänneltyä. Järjestelmä joutui uhraamaan tietyn naisryhmän viattomuuden. Prostituoituiksi ajautuivat kaikkein vähäväkisimmät maalais- ja työläistyöt, joiden tavallisin motivaatio oli toimeentulon hankkiminen. Säännöllisistä lääkärintarkastuksista huolimatta sukupuolitaudit levisivät prostituoitujen keskuudessa, miehille ja näiden välityksellä aviovaimoihin. Markkolan tutkimusnäkökulma painottuu siihen, miten kristillissosiaalisessa työssä suhtauduttiin prostituoitujen eli ”langenneiden naisten” pelastamiseen.

Lähdeaineistoksi Markkola on löytänyt lukuisia naisten yksityiskokoelmia järjestöjen arkistojen lisäksi. Hän on myös lukenut huolella tutkittavan ajan vaikuttajien kirjoituksia ja hän tuntee alan kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden. Hän käy tutkimuksellista keskustelua ennen kaikkea Antti Häkkisen kanssa tämän teoksessa *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939* (1995) esittämistä väittämistä. Markkola ei ole Häkkisen kanssa samaa mieltä turvakoteja ylläpitäneiden hienostorouvien henkilökohtaisista pyyteistä (s. 241–242). Markkola on selkeästi osoittanut, että nämä naiset jalkautuivat kaduille. Siellä he kohetasivat kurjuutta ja lohduttomia naiskohtaloita, joita kaksinaismoraalinen yhteiskunta tuotti.

Markkola viittaa monesti myös Hannu Mustakallion Oulun diakonissakodin historiaan (*Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916*, 2001; arvosteltu *Tieteessä tapahtuu* 3/2002). Mustakallion ja Markkolan teokset täydentävät hyvin toisiaan. Näiden kolmen teoksen ilmestyminen ajallisesti lähekkäin kuvaa myös aiheen ajankohtaisuutta.

Suomalaiset kristityt eivät toimineet yksin, vaan ideoita ja esikuvia saatiin kansainvälisistä kontakteista. Aatteelliset johtajat saivat tietoa ulkomaisista julkaisuista, tutustumismatkoilta ja kutsumalla kansainvälisiä vieraita. Aivan samaan tapaan haettiin maailmalta innovaatioita kaikille elämänaloille, kuten Marjatta Hietala on useissa tutkimuksissaan osoittanut. Kristillissosiaalisesta työstä tunnetuimpia ovat diakoniatyön saksalaiset esikuvat, raittiustyön yhdysvaltalaiset mallit ja Pelastusarmeijan Englannista alkanut slummien valloitus. Valkonauhaliiton super-tähti yhdysvaltalainen Frances Willard vaikutti suomalaiseen kehitykseen useiden naisten mm. Alli Trygg-Heleniuksen välityksellä.

Sanan voimalla

Pirjo Markkola on otsikoinut sisälähetyksen alkua koskevan luvun *Sanan voimalla*. Sisälähetys kohdennettiin kristillisen kirkon jäseniin. Sen tehtävänä oli pelastaa, suojella ja koota ihmisiä Jumalan valtakuntaan. Sen avulla yritettiin pelastaa sekä syyttömästi hätään joutuneet lapset, mielisairaavat ja vammaiset että ajan käsityksen mukaan itse aiheutetussa ahdingossa elävät rikolliset, alkoholistit ja siveetöntä elämää viettävät. Näitä kohderyhmiä tuli tarvittaessa auttaa aineellisesti ja ”vapauttaa synnin orjuudesta” (s. 53).

Diakoniasta tuli sisälähetyksen näkyvä ja konkreettinen muoto. Siitä nimenomaan rakentui naisten työsarja ja uusi ammatti. Tässä kirkon sosiaalisessa seurakuntatyössä ei rikottu sukupuolille soveliaana pidettyjä rajoja. Diakonissat olivat tiukasti laitosten ja seurakuntien kontrollissa. Heidän tuli olla naimattomia, mikä johti lyhyisiin työsuhteisiin, kun avioliiton solmimisesta tuli yleisin syy palveluksesta eroamiselle. Diakonissoilla oli siis mahdollisuus ansaita toimeentulonsa, mutta naisemansipaatiosta tuskin voidaan puhua. Diakonissaksi ryhtyminen oli myös sosiaalisen nousun väylä, koska se oli maalais- ja työläistyöille mahdollisuus välttää raskas tehdastyö. Työ oli kutsumustyötä siten, että se edellytti henkilökohtaista uskoa tai Markkolan sanoin ”kutsumus ilman uskoa siihen, joka kutsui, ei ollut mahdollinen” (s. 294).

Vapaakirkollinen herätys kosketti ennen kaikkea ja ensin 1870-luvulta lähtien ruotsinkielistä väestöä. Herätyksen saaneet aloittivat laajan sosiaalityön – mm. pyhäkoulun, vankilatyön, merimieslähetyksen – ja työn langenneiden naisten nostamiseksi. Vapaakirkollinen työ haastoi luterilaisen kirkon; niinpä ensimmäinen luterilaisen kirkkomme kaupunkilähetyssyhdistys perustettiin 1883 Helsinkiin. Vuonna 1905 perustettiin Suomen Kirkon Sisälähetysseura – Markkolan mukaan sekin vapaakirkollisen ja Pelastusarmeijan sosiaalisen työn haastamana.

Soppaa, saippuaa ja turvakoteja

Pelastusarmeijan Suomen valloitus alkoi 1889. Se tapahtui sotilaallisella retoriikalla, armeijalta lainatulla hierarkialla, torvisoitolla ja rumpujen päristyksellä. Jumalan soturit tunkeutuivat huvittelupaikkoihin ja veisasivat vauhdikkaasti. Osa hillityistä säätyläisistä ei tahtonut hyväksyä äänestä ryntäystä Jumalan taistelukentille ja Pelastusarmeijan toiminta kiellettiin aluksi useilla paikkakunnilla. Kun armeijan pelastamista tuli aktiiviseurakuntalaisia eikä kilpailua valtion tai kirkon kanssa syntynyt, Pelastusarmeija vähitellen hyväksyttiin osaksi kristillissosiaalisen työn toimijoita.

Pelastusarmeijan työ jakautui hengelliseen herätystyöhön ja slummityöhön, joka tarjosi sanan rinnalla ”soppaa ja saippuaa”. Sukupuolten työnsästä armeija ei välittänyt lainkaan. Kaikki olivat Jumalan sotilaita. Julkista esiintymistä, myös saarnaamista, pidettiin kristityn velvollisuutena eikä oikeutena. Miehet ja naiset työskentelivät yhdessä, olivat esimiehiä ja alaisia ajankohtaan

nähdessä poikkeuksellisella tavalla. Hedvig von Haartmanista tuli Suomen Pelastusarmeijan varsinainen johtaja. Pelastussotilaiden sosiaalinen tausta oli armeijan Jumalalle yhtä yhdentekevä kuin sukupuolikin. Armeijan riveissä saarnasi useita työväen naisia ja miehiä. Kaikki sen sosiaalityöntekijät olivat vuoteen 1906 asti naisia ja sen jälkeenkin vuoteen 1917 asti upseerikoulun aloittaneista 70 % oli naisia.

Maalta kaupunkiin työnhakuun tulevia nuoria naisia haluttiin auttaa pysymään kaidalla tiellä perustamalla turvakoteja ja tukemalla työnhakua. Työ oli raskasta ja usein pelastuksen kohteet olivat vastahakoisia. Toiminnan tuloksista on vähäntietoa. Sekä Antti Häkkinen että Pirjo Markkola arvioivat, että turvakodit tavallaan tukivat prostituutiota, koska heikkoon kuntoon itsensä saattaneet prostituoidut saattoivat tulla turvakotiin lepäämään ja kuntoutumaan. Monet eivät löytäneetkään hyveen kaitaa polkua, vaan palasivat paheen valtatielle tullakseen taas eräänlaiseen intervallihoitoon.

Markkola pohtii sitäkin, mitkä olivat langenneiden naisten mahdollisuudet. Näyttää siltä, ettei syntiä lopullisesti saanut anteeksi, vaan kerran hairahtunut sai ikuisen merkin otsaansa. Minusta näyttää siltä, että epäonnistumisista on enemmän lähteitä kuin onnistumisista, ja eri työmuotojen vaikutuksia on erittäin vaikea tutkia.

Naisten sosiaalityöharrastuksia ja moraalireformin ajamista vastusti avoimesti pieni vanhoillinen ryhmä. Yksi argumentti oli, että työ langenneiden joukossa tahraisi myös auttajan. Kunnollisten naisten ei olisi pitänyt edes tietää asioista, joita he joutuivat kohtamaan kaduilla auttamistyössä. Vastustajien kellokas oli Kuopion piispa Gustaf Johansson, jonka mielestä naisemansipaatio kaikissa muodoissaan oli kapina Jumalan säätämää järjestystä vastaan ja johti siveettömyyteen ja syntiin. Johansson vastusti myös muita muutoksia naisten elämässä, mm. opiskeluoikeutta.

Kun perustutkimusta on ollut hyvin vähän käytettävissä ja tekijä on onnistunut kokoamaan loogisen kokonaisuuden hajanaisesta kentästä, olisi kohtuutonta osoitella aukkoja. Ehkäpä voidaan kuitenkin esittää jatkotutkimukselle aiheita. Yksi niistä liittyy Markkolan alkupe räiseen motivaatioon. Hän kertoo saaneensa sysäyksen tämän tutkimuksen tekemiseen, kun vastaväittäjä moitti hänen työläisyyttä koskevaa väitöskirjaansa. Hän ei ollut vastaväittäjän mukaan tarpeeksi ottanut huomioon kirkon ja uskonnollisten liikkeiden vaikutusta työläisnaisten elämään ja asenteisiin. Huomautuksesta sui-

vaantuneena Markkola päätti, että hän sen kyllä selvittää. Tuloksena on monipuolinen katsaus uskuntoon pohjautuvaan naisten sosiaalityöhön. Tekijä ei kuitenkaan vielä vastaa kysymykseen, miten näiden pääasiassa ylä- ja keskiluokkaisten naisten toiminta vaikutti tavallisen työläisnaisten arkeen. Markkolan seuraava teos voisi siis olla synteesi kahden aiemman perustutkimuksen tuloksista.

Epäonnistunut vai onnistunut kansanliike?

Muutamissa kohdissa haluaisin keskustella tekijän kanssa tulkinnasta. Markkolan mukaan uskonnollinen kristillissosiaalinen työ oli ensimmäistä järjestäytyntä vapaaehtoista sosiaalityötä. Mielestäni hän siinä ohittaa rouvasväenyhdistysten toiminnan, jonka Aleksandra Ramsay on osoittanut organisoiduksi jo 1840-luvulla väitöskirjassaan *Huvudstadens hjärta* (1993). Teoksen lopussa tekijä sanoo moraalireformistien epäonnistuneen työssään, koska lainsäädäntöä uudistettaessa "salavuoteutta" ei enää pidetty rangaistavana tekona. Tämän tulkinnan takana on oletamus, että moraalireformin ainoa tavoite oli ns. absoluuttisen sukupuolikurin saavuttaminen. Sen mukaan sukupuolielämä oli sallittua vain aviopuolisoiden kesken ja heillekin lähinnä lasten saamiseksi, mutta ei yltäkylläisesti. Tämän moraalinormin vastakohta eli relatiivinen sukupuolimoraali perustui ns. vapaan rakkauden ihanteisiin. Sen mukaan riitti, kun molemmille osapuolille annettiin samanlaiset käyttäytymisohjeet.

Näin yksinkertaisesti asia ei kuitenkaan ollut, vaan moraalireformistit onnistuivat useissa vaatimuksissaan, kuten Markkolan omastakin tutkimuksesta saa lukea. Uskonnollisten – ja muidenkin naisjärjestöjen – ohjelmassa oli ns. ilotalojen ja ohjesääntöisen prostituution lopettaminen ja naisten suojaaminen heidän joutuessaan tekemisiin poliisin kanssa. Ne esittivät yhteiskunnalle vaatimuksen, että naisiin ja miehiin kohdistettaisiin samanlaiset vaatimukset moraalien ja seksuaalielämän suhteen.

Ilotalot kiellettiin jo 1880-luvulla. Ohjesääntöinen terveystarkastuksiin perustuva prostituutio lopetettiin 1907. Naispoliiseja saatiin aluksi kaupunkien palvelukseen. Voidaan myös väittää, että virallinen moraalikoodi muuttui samanlaiseksi miehille ja naisille, vaikka tiedämmekin käytännön olleen ja olevan erilainen. Inhimillisen elämän todellisuus oli kovaa. Kun ehkäisykei-

noja ei ollut, relatiivinen sukupuolimoraali oli naisille vaikeasti toteutettavissa. Avioliiton ulkopuolella synnyttäneitä naisia paheksuttiin ja liha oli heikko. Sukupuolitaudit olivat kansantaudin tapainen vitsaus, jonka miehet toivat myös yläluokkaisiin koteihin. Säätyläisnaisten tiukkaipoinen toiminta oli siten osin myös itsepuolustusta.

Prostituution lakkauttaminen oli tärkeimpiä niistä vaatimuksista, joista kansainvälinen naisasialiike pystyi olemaan yksimielinen. Muita yhteisiä teemoja, joita ei ole ratkaistu, olivat raittius- ja rauhankysymykset. Sen sijaan naisten yhteiskunnallisista ja taloudellisista oikeuksista vallitsi hyvin erilaisia käsityksiä, joihin Markkolan tutkimissa uskonnollisissa liikkeissä ei paljonkaan otettu kantaa.

Naisia historian valokeilaan

Markkolan *Synti ja siveys* -teos on merkittävä ja monipuolinen kirja. Se tuo historian kulman takaa tutkimuksen valoisalle pääkadulle nimeltä mainittuja naisia ja tutustuttaa meidät heihin. Viime aikoina on *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käyty keskustelua naisten ja miesten nimien mainitsemisesta. Tällä metodilla tarkasteltuna Markkolan teos on poikkeuksellinen, kun 306 nimeltä mainitusta henkilöstä 204 on naisia. Tuntemattomuudesta valokeiloihin tulee esimerkiksi Louise af Forselles, jota Markkola pitää vankilatyössä naisille yhtä tärkeänä kuin Matilda Wrede oli miehille. Naistutkija voisi kysyä, miksi tiesimme jo entuudestaan Matilda Wredestä, mutta emme Louise af Forsellesista.

Sortavalan Diakonissalaitoksen johtajan Jenny Ivalon työ saa Markkolan kirjassa valtakunnallisen merkityksen.

Markkola jopa väittää, että erityisesti siveelisyystyössä aktiivisesti toimineiden miesten elämäkerroissa on tämä puoli mainittu vain ohimennen tai kokonaan vaiettu. Ilmeisesti se ei ole ollut miehekkäälle miehelle tärkeää tai sopivaa jälkimaailman silmissä. Tällaisia moraalireformin parissa merkittävästi vaikuttaneita miehiä olivat mm. Otto Hjelt, Max Oker-Blom ja Konrad ReijoWaara. Mutta joukossa on myös naisia, jotka näkyvät uudessa valossa, kun heidän kristillinen vakaumuksensa tulee esiin. Tällaisia ovat mm. naisliikkeen merkkihenkilöinä tunnetut kansanedustajat Aleksandra Gripenberg ja Hilda Käkikoski.

Markkolan merkittävä tutkimus on ilmeisesti ajankohtaisempi kuin tekijä on voinut edes arvella aloittaessaan sen tekemisen. Prostituutiosta ja tappavien sukupuolitautiain aiheuttamasta vaarasta keskustellaan taas. Hämmästyttävää saattaa olla se, että argumentit sekä puolesta että vastaan ovat nyt hyvin samanlaiset kuin yli sata vuotta sitten. Moni muu niistä vaatimuksista, joiden puolesta naisasialiike ei onnistunut yhdistämään voimiaan 1800-luvun lopulla, kuten äänioikeus, on toteutunut jo ajat sitten. Teoksen lehdistössä saamassa huomiossa (esim. *Aamulehti* 12.9.2002) aiheen ajankohtaisuutta kiitellään, ja siten teos otetaan mukaan nykyiseen prostituutiota koskevaan keskusteluun.

Kirjoittaja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnanjohtaja ja Suomen historian dosentti Tampereen yliopistossa.